

Potpore poljoprivrednim proizvođačima u sektoru stočarstva

Mađarević, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

**Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek /
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:151:070759>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Ivan Mađarević

Prijediplomski stručni studij Agrarno poduzetništvo

**Potpore poljoprivrednim proizvođačima
u sektoru stočarstva**

Završni rad

Osijek, 2023.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Ivan Mađarević

Prijediplomski stručni studij Agrarno poduzetništvo

**Potpore poljoprivrednim proizvođačima
u sektoru stočarstva**

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu završnog rada:

1. Prof.dr.sc. Jadranka Deže, mentor
2. Doc.dr.sc. Jelena Kristić, član
3. Doc.dr.sc. Ana Crnčan, član

Osijek, 2023.

TEMELJNADOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek
Prijediplomski stručni studij Agrarno poduzetništvo

Završni rad

Ivan Mađarević

Potpore poljoprivrednim proizvođačima u sektoru stočarstva

Sažetak:

Poljoprivreda osigurava opstanak života i zdravlja čovjeka proizvodnjom sirovina i finalnih proizvoda koji su čovjeku potrebni za život, najčešće u obliku hrane. Za razvoj poljoprivrede važno je poduzetništvo zbog inovacija, prijenosa znanja i povećanja kapaciteta proizvodnje, razvoja poljoprivrednih gospodarstava, stvaranja novih radnih mjesta. Agrarno poduzetništvo je pojam koji se odnosi na poduzetništvo čija je primarna djelatnost proizvodnja poljoprivrednih proizvoda. Potpore u poljoprivredi su neophodne agrarnim poduzetnicima. One doprinose ruralnom razvoju i razvoju poljoprivrede, te poboljšanju produktivnosti proizvodnje i konkurentnosti poljoprivrednika.

Ključne riječi: agrarno poduzetništvo, poljoprivreda, potpore, prerada poljoprivrednih proizvoda

21 stranica, 1 tablica, 1 grafikon, 17 literaturnih navoda, 2 slika

Završni rad pohranjen je u Knjižnici Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek i u digitalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek
Professional study Agricultural entrepreneurship

Final work

Subsidies to agricultural producers in the livestock sector

Summary:

Agriculture enables the survival of human life and health by producing raw materials and final products that humans need for life, most often in the form of food. Entrepreneurship is important for the development of agriculture due to innovation, transfer of knowledge and increase in production capacity, development of agricultural holdings, creation of new jobs. Agricultural entrepreneurship is a term that refers to entrepreneurship whose primary activity is the production of agricultural products. Subsidies in agriculture are necessary for agrarian entrepreneurs. They contribute to rural development and the development of agriculture, at the same time improving the productivity of production and the competitiveness of farmers.

Keywords: agrientrepreneurship, agriculture, subsidies, processing of agricultural products

21 pages, 1 table, 1 graph, 17 references, 2 figures

The final paper is stored in the Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek and in the digital repository of the graduate and graduate works of the Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. MATERIJAL I METODE.....	2
3. PRETPOSTAVKE ZA RAZVOJ AGRARNOG PODUZETNIŠTVA	3
4. POTPORE U POLJOPRIVREDI.....	8
4.1. Europske potpore.....	8
4.1.1. Potpore za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju	11
4.1.2. Potpora za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda	13
4.1.3. Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike.....	14
4.2. Državne potpore.....	17
5. ZAKLJUČAK.....	19
6. POPIS LITERATURE.....	20

1. UVOD

S promjenom društvenih tokova mijenja se i gospodarska slika svijeta. Poduzetništvo je jedna od grana gospodarstva koja, ukoliko želi ostati na tržištu, mora se prilagođavati i natjecati s konkurencijom. Stoga poduzetništvo konstantno na tržište prenosi nova znanja, inovacije, povećava kapacitete proizvodnje, razvija se i stvara nova radna mjesta. Isti se ciklusi događaju i na području poljoprivrede u agrarnom poduzetništvu.

Poduzetništvo u poljoprivredi u praktičnom smislu doprinosi tehnološkom i tehničkom osuvremenjivanju, samozapošljavanju i zapošljavanju u ruralnim područjima, ekonomskom osnaživanju te općenito povećanju konkurentnosti. Temelji su ovih procesa znanja, sposobnosti i vještine poduzetnika koje koristi u organizaciji poslovanja za stvaranje novih vrijednosti. Za razvoj gospodarstva u cjelini, ali i nacionalnog i lokalnog, važno je povezivanje različitih gospodarskih grana što agrarno poduzetništvo čini te povezuje poljoprivredu i gospodarstvo. Kako je konkurencija sve veća, važno je uz proizvode i usluge, razvijati i upravljačke vještine. Poduzetništvo u poljoprivredi je pokretač razvitka cjelokupnog gospodarstva, ponajviše zbog toga što je poljoprivreda primarna gospodarska djelatnost. Poljoprivreda osigurava prehranu stanovništva, proizvodnju sirovina za prerađivačku industriju i usko je povezana sa turizmom.

Potpore u poljoprivredi su neophodne agrarnim poduzetnicima. One pomažu ruralnom razvoju i razvoju poljoprivrede, te poboljšanjem konkurentnosti ruralnih područja i produktivnosti. Prema Zakonu o poljoprivredi (Narodne novine broj 66/2001, 83/2002) definirane su mjere i načini kako osigurati stabilnost domaćeg tržišta uz jačanje konkurentnosti. Zakonom su definirane mjere tržišne i cjenovne potpore. U zajedničkom tržištu Europske unije nije moguće zaštititi domaću poljoprivrednu proizvodnju carinskom politikom od uvoza, te je neophodno kroz potpore osigurati kvalitetne i cjenovno konkurentne poljoprivredne proizvode.

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja se bave bilo kojim oblikom primarne poljoprivredne proizvodnje, zbog konkurentnosti na tržištu, trebaju imati svoju preradu. Preradom ostvaruju više cijene gotovih proizvoda, dodanu vrijednost, prerađevine koje mogu plasirati na tržište tijekom cijele godine što im je važno zbog likvidnosti gospodarstva.

Cilj završnog rada je prikupiti podatke o aktualnim izvorima potpora za poticanje rasta i razvoja poduzetništva u proizvodnji i preradi tovnih svinja.

2. MATERIJAL I METODE

Materijal i podaci su prikupljeni iz relevantne stručne i znanstvene literature iz područja agroekonomike, zatim na internetskim stranicama. Korišteni su izvorni podatci Ministarstva poljoprivrede Republike Hrvatske, Europske komisije, Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Ministarstva financija Republike Hrvatske, te zakonskih odredbi propisanih u Narodnim novinama.

Primijenjene metode kod izrade rada su rada: analize primarnih izvora podataka i njihova sinteza.

3. PRETPOSTAVKE ZA RAZVOJ AGRARNOG PODUZETNIŠTVA

Proizvodnja hrane, bilo kao sirovine ili kao finalnog proizvoda, ima neosporno značajnu ulogu za cjelokupno čovječanstvo, nameće se zaključak važnosti poticanja privrednih aktivnosti u poljoprivredi te posljedično poduzetništva u agraru.

Prema Franić i suradnicima (2011.) potpore se mogu najkraće definirati kao oblik intervencije čime davatelj potpore transferira sredstva određenom dijelu gospodarstva ili pojedinom privrednom subjektu u cilju poticanja privredne aktivnosti.

U suvremenim uvjetima poslovanja nema proizvodnje niti bilo kakve poslovne aktivnosti bez točno određenog temeljnog nositelja. U razvijenim društvima ovu važnu ulogu ima poduzetnik, a njegovi postupci i aktivnosti objedinjuje pojam poduzetništva. Osnovni cilj poduzetništva stvaranje je novih vrijednosti uz prepoznavanje i korištenje novih poslovnih prilika i mogućnosti primjenom inovativnosti i kreativnosti. Teško je i zamisliti razvijeno društvo bez uspješnih pojedinaca koji vode i organiziraju ekonomski razvoj. Mnoge europske zemlje ističu i podržavaju poduzetništvo kao - kamen temeljac gospodarskog sustava i ekonomskog razvoja (Deže i sur., 2008.).

Svaka gospodarska djelatnost susreće se s pitanjem dostatnosti financijskih sredstava za pojedine planirane pothvate. Baš zbog toga je značajna uloga financijskih analiza kod izrade poslovnih planova. Dostatnost financija je jednako važna kod poslovnih planova za početnike koji tek izlaze na tržište, kao i za one gospodarstvenike koji imaju u planu širenje poslovanja. Pri izradi poslovnih planova i u planovima razvoja značajnu ulogu kod procjene isplativosti imaju financijske analize.

Poljoprivreda je jedna od grana gospodarstva čije se aktivnosti prenose s generacije na generaciju, što ju u suštini čini tradicionalnom granom gospodarstva. Kako bi se nastavila razvijati i transformirati uz već postojeća znanja preuzeta od ranijih generacija, potrebo je uložiti značajna sredstva u istraživanje i razvoj, obrazovanje, promociju, opremu i druge potrebne resurse za dodanu vrijednost krajnjim proizvodima. A u tome dijelu su potpore i bespovratna sredstva neophodni.

Kao što je i ranije spomenuto kod pripreme poslovnih planova jedna od značajnih komponenti je financijska održivost poduzetničke ideje čime dokazujemo financijsku stabilnost, likvidnost i uspješnost budućeg poslovanja. Ukoliko poduzetnik nije u mogućnosti kroz poslovni plan pojasniti financijsku konstrukciju ulaganja, i najbolja

poslovna ideja će teško biti ostvariva. Stoga, postoji nekoliko načina, izvora financiranja poduzetničkih pothvata. Prema izvoru financiranja mogu se podijeliti na vlastite i tuđe izvore. Ukoliko su nedostatna vlastita sredstva za poslovanje, poduzetnik istražuje daljnje mogućnosti drugih izvora. Poduzetnicima je na globalnom tržištu otvoren velik broj izvora financiranja, za potrebe ovoga rada definirat će se mogućnosti korištenja poticaja. Poticaji su u velikoj mjeri dostatni za ostvarivanje poljoprivrednih projekata.

Potpore su financijska sredstva iz javnih izvora i mogu biti podijeljene na osnovu izvora iz kojih se su/financiraju poduzetničke aktivnosti. U Republici Hrvatskoj je osnovna podjela na potpore koje se dodjeljuju iz proračuna Republike Hrvatske i iz proračuna Europske Unije.

Bez obzira instituciju koja dodjeljuje potporu, ukoliko se radi o javnom novcu, ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, preuzete su obveze pravne stečevine EU te su sve institucije u obvezi poštivati pravila o dodjeli državnih potpora, kao i potpora male vrijednosti.

Prema podacima Ministarstva financija Republike Hrvatske (2023.) davatelj državne potpore se smatra središnje tijelo državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te svaka pravna osoba koja dodjeljuje državne potpore.

Istraživanjem autora utvrđeni su neki od primjera davatelja potpora:

- lokalna i regionalna razina
 - dodjeljuju ih lokalna uprava i samouprava (JLS i JLRS) kroz javne pozive gradova i županija
- nacionalna razina
 - državne potpore od strane Ministarstava, javnih institucija, zavoda, i sl. određenih za pojedine sektore djelatnosti npr. Ministarstvo poljoprivrede za poduzetničke ideje iz sektora poljoprivrede
- razina Europske unije
 - Fondovi i politike EU

Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske (2023) dijeli Mjere poljoprivredne politike na sljedeće načine:

- **Izravne potpore**
 - dodjeljuju se aktivnim poljoprivrednicima za obavljanje poljoprivredne aktivnosti
 - plaćanje iznimno osjetljivim sektorima se plaća kao državna potpora iz državnog proračuna
 - poljoprivredno zemljište mora biti upisano u ARKOD sustav
 - stoka evidentirana u Jedinstvenom registru domaćih životinja
- **Tržišne mjere**
 - Akcijski plan promoviranja i jačanja kratkih lanaca u opskrbi hranom ustanova iz javnog sektora za razdoblje 2019. i 2020. godine
 - Povlačenje jabuka i mandarina s tržišta
 - Školska shema
 - Proizvođačke organizacije
- **Ruralni razvoj**
 - Financiran sredstvima Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj
- **Plavi dizel**
 - Kartica „Gorivo za poljoprivredu i ribarstvo“
 - Omogućuje godišnju potrošnju plavog dizela za poljoprivrednike radi obavljanja poljoprivredne djelatnosti te korisnici prava na potrošnju plavog dizela za namjene u ribolovu i akvakulturi

Kao što je ranije spomenuto, financiranje je znatan faktor pri razvoju poslovanja pa tako i u agrarnoj ekonomiji. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, uz ranije omogućene potpore, pružile su se i dodatne mogućnosti za korištenjem različitih financijskih izvora a sve sukladno preuzetoj pravnoj stečevini Europske unije.

Poduzetnička ideja je realizirati prerađivački kapacitet na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu Mađarević i analizirati ponudu potpora kako bi se ostvarila poduzetnička vizija i strateški cilj.

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo Mađarević (O.P.G.) se nalazi u mjestu Tompojevci, u Vukovarsko-srijemskoj županiji, na krajnjem istoku županije. Općina Tompojevci u svom sastavu ima 6 sela. Prema popisu iz 2000. godine, općina je brojala 2.371 stanovnika, dok samo selo Tompojevci ima 465 stanovnika. Prema podacima dostupnim na službenim stranicama Općine Tompojevci navedeno područje je tradicionalno i izrazito poljoprivredno

i gospodarski orijentirano na primarnu poljoprivrednu proizvodnju. Cilj općine je razvijati se putem obiteljskih gospodarstava kao što je i O.P.G Mađarević. Obitelj Mađarević se više generacija bavi poljoprivredom i uzgojem stoke za vlastite potrebe, ali prije 10 godina su odlučili proširiti djelatnost na preradu suhomesnatih proizvoda.

Gospodarstvo se bavi poljoprivredom i tovom svinja. Osluškajući potrebe tržišta, te uz želju za dodanom vrijednošću proizvoda i usvajanjem novih znanja, plan je proširiti djelatnost na proizvodnju suhomesnatih proizvoda.

Proširenje djelatnosti zahtjeva infrastrukturne radove, širenje dosadašnjih znanja i ulaganje u istraživanje i razvoj kako proizvoda, tako i tržišta.

Najznačajnije ulaganje je stavljanje u funkciju objekta za preradu mesa sukladno zahtjevima svih nadležnih institucija s naglaskom na veterinarsku. Planirana površina objekta 300 m². Sadržavati će sve potrebne prostore za preradu mesa, kao što su: rashladne komore za prijem polutki, rasjekaone, prostorije za salamuru, prostorije za preradu, prostora za termičku obradu, pušnice, te skladišta i pakirnice.

U neposrednoj blizini se nalazi i objekt tzv. farma tovljenika koji ima i utovarnu rampu preko za transport tovljenika do klaonice. Farma je prenamijenjena za uzgoj za vlastite potrebe, na način da tovljenici borave u takozvanom tovu poluotvorenog tipa što je vidljivo na Slici 1. koja prikazuje tov poluotvorenog tipa na OPG Mađarević.

Slika 1. Tov poluotvorenog tipa na OPG-u Mađarević

Izvor: autor

Tovljenicima na raspolaganju čvrsta nastamba sa vodom i strujom, te pristup otvorenom djelu tovilista. Na Slici 1 je vidljiv dio poluotvorenog tipa uzgoja, gdje je tovljenicima omogućen pristup otvorenom dijelu dvorišta. Poluotvoreni tip tova zahtjeva veća financijska ulaganja i dugotrajniji je, no rezultira značajno većom kvalitetom mesa što se smatra prihvatljivijim za daljnju preradu i kvalitetu krajnjeg proizvoda. Prema projekcijama proizvodnje cilj je godišnje preraditi 100-150 tovljenika iz vlastitog uzgoja, težine 180-220 kilograma.

Obiteljsko gospodarstvo je započeo s prvim fazama testiranja tržišta kod prerade i prodaje suhomesnatih proizvoda, s ograničenim kapacitetima. Na Slici 2 se može vidjeti dio prerađevina i priprema svježeg mesa za suhomesnate proizvode.

Slika 2. Prerada O.P.G. Mađarević

Izvor: autor

Poslovna ideja je nastala kao rezultat vlastitog istraživanja. Rezultati su pokazali potrebu u dva segmenta, omjer ponude i potražnje i kvaliteta trenutne ponude. Uočila se potreba i puno veća potražnja od trenutno dostupne ponude tržišta suhomesnatih proizvoda, te niska kvaliteta trenutne ponude sličnih proizvoda.

U poslovanju su prepoznate prilike koje su se stvorile ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i Schengenski prostor, stoga je vizija ovoga pothvata izaći na tržište Republike Hrvatske i Europske unije s kvalitetnim proizvodima, ujedno zauzeti mjesto na tržištu kao pouzdan i siguran proizvođač. Farma ima priliku za rast i razvoj, stoga je potrebno iskoristiti razvojne potencijale i ponudu potpornih mjera koje su na tržištu.

4. POTPORE U POLJOPRIVREDI

Poljoprivreda je jedna od najvažnijih grana gospodarstva koja se sastoji od poljoprivredne proizvodnje, prehrambene industrije, distribucije, prodaje i potrošača. Uključuje uzgoj i preradu biljaka i životinja, osnovna zadaća joj je zadovoljenje primarnih potreba stanovništva. Kao gospodarsku djelatnost, potrebno je promatrati iz tri aspekta, a na osnovu glavnih zadaća: prehrana stanovništva, povećanje vrijednosti izvoza proizvoda i osiguravanje sirovina za daljnju industrijsku preradu (Petrač 2000.).

Važnost poljoprivrede se prvenstveno ogleda u zadovoljavanju primarne potrebe stanovništva. Imajući u vidu navedeno i ciljeve i nastojanja Europske unije o samodostatnosti u proizvodnji hrane, jasno je stvaranje Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije koja je bitna poveznica svih 27 članica.

Kako se navodi na službenim stranicama Europskog vijeća i Vijeća Europske unije (2023): Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) EU-a jest niz zakona koje je EU donio radi uspostave zajedničke i jedinstvene politike u području poljoprivrede. Temelji se na članku 38. stavku 1. Ugovora o funkcioniranju Europske unije: Unija utvrđuje i provodi zajedničku poljoprivrednu i politiku u ribarstvu. Unutarnje tržište obuhvaća poljoprivredu, ribarstvo i trgovinu poljoprivrednim proizvodima (<https://agriculture>).

Tomić (2020.) navodi kako uz podosta ulaganja preko ukupnih potpora, poljoprivreda u Republici Hrvatskoj je godinama bila i sada jest neuspješna. Istaknuto je da u posljednje vrijeme uvozi se oko 50% hrane i da deficit u međunarodnoj trgovinskoj razmjeni hrane svake godine iznosi oko milijardu USD. Upravo zbog većih ulaganja i ostvarivanja neodgovarajućih rezultata u poljoprivredi, naša je javnost nezadovoljna, pa i zabrinuta. Zbog toga je nužno, uz ostale promjene u poljoprivredi, mijenjati i potpore, posebno što se tiče stimuliranja ulaganja sredstava radi povećanja poljoprivredne proizvodnje. Također se navodi kako ZPP najavljuje veću mjerodavnost članica Europske unije u raspodjeli korištenja potpora, i nužno je preispitati postojeći način korištenja svih potpora u domaćoj poljoprivredi.

4.1. Europske potpore

Svoja nastojanja da se pridruži Europskoj uniji Hrvatska je službeno započela 2001. godine potpisom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Potpisivanjem SSP-a je Republika

Hrvatska preuzela veliku obvezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva, ali se pružila i prilika za novim izvorima financiranja prvenstveno za usklađivanje zakonodavstva ali i za razvoj područja. Stoga, Republika Hrvatska od 2001. do ulaska u Europsku uniju je koristila niz pretpristupnih fondova, kao što su: PHARE, ISPA i SAPARD.

Prema dostupnim podacima Ministarstva regionalnog razvoja Republike Hrvatske i Strukturnih fondova Republike Hrvatske (2023.) za razdoblje od 2007. do 2013. godine Republika Hrvatska je na raspolaganju imala nešto više od 990 milijuna eura, kako bi uskladila nacionalno zakonodavstvo s pravnom stečevinom Europske unije a sve kao priprema za provedbu kohezijske i poljoprivredne politike. Kao jedna od pet komponenti Instrumenta pretpristupne pomoći je bila komponenta Ruralni razvoj (IPARD). Glavni cilj programa je unapređenje poljoprivrednog sektora i jačanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda, poboljšanje tržišne efikasnosti i provedbe EU standarda te razvoj ruralne ekonomije. Službenim pristupanjem u članstvo Europske unije Republika Hrvatska je započela s korištenjem i svih ostalih fondova koji su puno izdašniji od pretpristupnih, ali je stečena i obvezu sudjelovanja u proračunu. Budući Europska unija usvaja proračune u sedmogodišnjem razdoblju, nakon pristupanja 2013. godine, Republika Hrvatska je kao punopravna članica sudjelovala u korištenju sredstava višegodišnjeg financijskog okvira za razdoblje 2014. – 2020. gdje je iz Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova na raspolaganju za poljoprivredu i ruralni razvoj imala 2,026 milijarde eura.

Kako se navodi na službenim stranicama Europskog vijeća i Vijeća europske unije za Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) se provodi od 1962. godine i najstarija je politika koja se još uvijek provodi a s ciljem podupiranja otvorenog jedinstvenog tržišta poljoprivrednih prehrambenih proizvoda a kako bi se osigurale pristupačne cijene, održali najviši standardi sigurnosti i zaštito okoliš, te očuvala dinamičnost ruralnih zajednica. Jedan od najznačajnijih djelovanja ZPP-a je zasigurno financijska politika kroz dva stupa područja djelovanja.

Prvi stup uključuje dva područja djelovanja:

- Izravna potpora – poljoprivrednicima se dodjeljuju financijska sredstva kroz izravna plaćanja poljoprivrednicima npr. za prilagođavanje situaciji na terenu kroz proizvodnju proizvoda za koje postoji potreba na tržištu

- Tržišne mjere – Uredba o zajedničkoj organizaciji tržišta npr. Međunarodna trgovina i pravila tržišnog natjecanja.

Drugi stup uključuje ruralni razvoj a sufinanciraju ga države članice. Osim sufinanciranja države članice kroz dodatne mjere podupiru lokalne poljoprivrednike vlastitim nacionalnim proračunima.

Kroz novu Zajedničku poljoprivrednu politiku za razdoblje 2023. – 2027. državama članicama se prije svega pruža veća mogućnost donošenja vlastitih mjera a kako bi se lakše prilagodili lokalnim uvjetima. Kroz drugi cilj se potiče veći doprinos poljoprivrede ciljevima EU, kao što su okolišna i klimatska pitanja. Također će se veća potpora usmjeravati na manje poljoprivredne obrte. Republici Hrvatskoj je na raspolaganju Europski fond za jamstva u poljoprivredi za prvi stup, te Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj za drugi stup.

Trenutno su aktualne mjere iz ZPP 2023.-2027. A to su izravna plaćanja i IAKS mjere. Prema Izvješću o strateškom planu u okviru ZPP-a za 2021., navodi se kao strateški okvir „Potpora održivom dohotku poljoprivrednih gospodarstava i otpornosti poljoprivrednog sektora u cijeloj Uniji kako bi se poboljšale dugoročna sigurnost opskrbe hranom i poljoprivredna raznolikost te osigurala gospodarska održivost poljoprivredne proizvodnje u Uniji (<https://agriculture>).

Mjere iz programa Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske za razdoblje 2023.-2027. trebale bi pomoći i ubrzati modernizaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora. Uz pomoć tih mjera trebala bi se stvoriti nova radna mjesta i povećati kvaliteta života u ruralnim područjima. Prema Strategiji poljoprivrede do 2030. cilj programa potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju je isključivo povećanje konkurentnosti i produktivnosti poljoprivrednog sektora.

Politike koje se odnose na poljoprivredu i ruralni razvoj na razini Europske unije u skladu su s ostalim politikama i ciljevima EU. Kako bi se ojačala socioekonomska struktura ruralnih područja a time i gospodarski razvoj, potrebna je sinergija i s nacionalnim politikama i programima.

Budući se u trenutnom sedmogodišnjem razdoblju EU-a velika pažnja posvetila digitalizaciji, inovacijama, odnosno zelenoj tranziciji, očekuje se su financiranje projekata i investicija koje ne štete ili su korisne za prirodu i okoliš, kao i investicije u obnovljive izvore energije. Problem koji je prepoznat na cijelom teritoriju Europske unije, a vidljiv je i u

Republici Hrvatskoj a to je rascjepkanost i velik broj malih poljoprivrednika stoga je jedna od mjera poticanje udruživanja poljoprivrednika kako bi ojačali svoj tržišni utjecaj. Također, usmjerenost na mlade i male koji imaju najveći potencijal za rast.

Zajednička poljoprivredna politika uključuje veliki broj mjera i pravilnika te je preopširna za jedan rad, stoga će se rad bazirati na mjerama koje će potencijalno koristiti OPG Mađarević za rast i razvoj, te širenje gospodarske djelatnosti.

Mjere su obrađivane na način da je prenesen naziv mjere, osnovne značajke s osvrtom na potencijal iskoristivosti za OPG Mađarević, te popis potencijalno prihvatljivih troškova

4.1.1. Potpore za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju

Kao što je i ranije navedeno Mjera 73.10. Potpora za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju omogućava ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju a s ciljem poboljšanja ukupne učinkovitosti i održivosti poljoprivrednih gospodarstava. Može se primijetiti napomena o zaštiti okoliša i prilagodbi na klimatske promjene. Neki od ulaganja koji se potiču ovom mjerom su rekonstruiranje i modernizacija, zbrinjavanje stajskog gnojiva i obnovljivi izvori energije.

Prema pravilima za intervenciju, dostupnima na službenim stranicama Uprave za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju (2023.) sektori koji su primarni za mjeru Potpore za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju su voće i povrće, stočarstvo, ali je otvorena mogućnost svim poljoprivrednim sektorima, što znači kako ovu mjeru može koristiti i OPG Mađarević. Potrebno je već kod prijave biti upisan u Upisnik poljoprivrednika i to sa ekonomskom veličinom gospodarstva od najmanje 10.000 eura za sektor voća, povrća i cvijeća. Dok je za ostale sektore minimalna ekonomska veličina 15.000 eura. Neki od prihvatljivih troškova mjere su:

- kupnja strojeva za transport i primjenu supstrata za organsku gnojidbu na poljoprivrednim površinama s pripadajućom opremom i infrastrukturom za vlastite potrebe
- nematerijalni troškovi: kupnja ili razvoj računalnih programa, kupnja prava na patente i licence, autorska prava, robni žigovi i ostala nematerijalna ulaganja povezana s materijalnim ulaganjem.

- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih primarnih poljoprivrednih proizvoda
- kupnja opreme za berbu, sortiranje i pakiranje vlastitih poljoprivrednih proizvoda
- izgradnja/rekonstrukcija (u slučaju povećanja kapaciteta) i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za stajski gnoj i digestate, uključujući opremu za rukovanje i korištenje stajskog gnoja i digestata isključivo za vlastite potrebe
- strojevi i oprema za utovar, transport i primjenu organskog gnojiva
- izgradnja postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora za potrebe vlastitih proizvodnih pogona korisnika, s pripadajućom opremom i infrastrukturom
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prijem, obradu i skladištenje sirovina za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora s pripadajućom opremom i infrastrukturom za vlastite potrebe
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za obradu, preradu i skladištenje supstrata za organsku gnojidbu s pripadajućom opremom i infrastrukturom za vlastite potrebe
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje (uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu u sklopu poljoprivrednog gospodarstva) objekata za životinje, staklenika, plastenika i objekata za uzgoj jednogodišnjeg i višegodišnjeg bilja, sjemena, sadnog materijala i gljiva
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje (uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu u sklopu poljoprivrednog gospodarstva) ostalih gospodarskih objekata, upravnih prostorija s pripadajućim sadržajima koji su u funkciji osnovne djelatnosti
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za skladištenje, hlađenje, čišćenje, sušenje, zamrzavanje, klasiranje i pakiranje proizvoda iz vlastite primarne poljoprivredne proizvodnje (Ruralni razvoj, 2023.)

Potencijalna prihvatljiva ulaganja koja bih O.P.G. Mađarević moga koristiti iz mjere Potpore za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju su: izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih primarnih poljoprivrednih proizvoda, izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje (uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu u sklopu poljoprivrednog gospodarstva) objekata za životinje, staklenika, plastenika i objekata za uzgoj jednogodišnjeg i višegodišnjeg bilja, sjemena, sadnog materijala i gljiva, izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje (uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu u

sklopu poljoprivrednog gospodarstva) ostalih gospodarskih objekata, upravnih prostorija s pripadajućim sadržajima koji su u funkciji osnovne djelatnosti, izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za skladištenje, hlađenje, čišćenje, sušenje, zamrzavanje, klasiranje i pakiranje proizvoda iz vlastite primarne poljoprivredne proizvodnje, izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih primarnih poljoprivrednih proizvoda.

4.1.2. Potpora za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda

Uz mjeru potpore za mlade poljoprivrednike, mjera 73.11. Potpora za ulaganje u preradu poljoprivrednih proizvoda OPG-u, kojem je glavna grana poslovanja proizvodnja suhomesnatih proizvoda, nudi najviše mogućnosti.

Kroz mjeru Potpora za ulaganje u preradu poljoprivrednih proizvoda. OPG bi mogao ostvariti bespovratna sredstva za opremanje pogona za preradu, što bi u konačnici trebalo rezultirati povećanjem tržišnog udjela, zatim osobnog dohotka i povećanjem kvalitete života što jedan od strateških ciljeva ZPP. U slučaju OPG-a Mađarević ispunio bi se cilj i ulaganja u nove i modernizacija postojećih kapaciteta, uvođenje inovativnih i digitalnih tehnologija i na taj način doprinijeti konkurentnosti hrvatskih proizvoda i rastu zapošljavanja u ruralnom području. Budući prehrambena i prerađivačka industrija u Hrvatskoj imaju veliki potencijal rasta i razvoja, a samim time i stvaranja dodatne vrijednosti i novih radnih mjesta. S obzirom da se Prema pravilima za intervenciju, dostupnima na službenim stranicama Uprave za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju (2023.) neki od prihvatljivih troškova iz mjere Potpora za ulaganje u preradu poljoprivrednih proizvoda su:

- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za preradu mlijeka, mesa, voća, povrća, grožđa (osim za proizvodnju vina), maslina, žitarica, uljarica i industrijskog bilja, aromatičnog, začinskog i ljekovitog bilja, cvijeća i gljiva s pripadajućom infrastrukturom.
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje ostalih gospodarskih objekata, upravnih prostorija s pripadajućim sadržajima, opremom i infrastrukturom koji su u funkciji djelatnosti prerade
- izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih prerađenih poljoprivrednih proizvoda, isključujući kušaonice.
- gospodarska vozila, strojevi i oprema.

Budući O.P.G. u planiranom poslovanju ima u vidu širenje i dogradnje, potencijal mjere Potpora za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda je u prihvatljivosti troškova u izgradnji/rekonstrukciji objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih proizvoda, te nabava strojeva i opreme.

4.1.3. Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike

Dodatna potpora dohotku se dodjeljuje poljoprivredniku na temelju veličine poljoprivrednog gospodarstva u hektarima i sve članice su u obvezi isplaćivati navedenu potporu. Dijele u tri segmenta: mladi poljoprivrednici, održive metode uzgoja u opće plaćanje. Zbog obveznosti isplate mjere, često se naziva i obveznim plaćanjem. Osim dodatne potpore dohotku, svaka država članica određuje dodatne mjere koje provodi kao što su npr. posebni programi za pomoć malim i srednjim poljoprivrednim gospodarstvima, mladim poljoprivrednicima, poljoprivrednicima koji posluju u područjima s prirodnim ograničenjima i/ili sektorima u poteškoćama. Mjera Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike (30.01.) se odnosi na mlade poljoprivrednike. Za potporu mladim poljoprivrednicima države članice EU-a moraju izdvojiti najmanje 3% svojeg proračuna za izravna plaćanja. Ta se potpora može dodijeliti u nekoliko oblika: potpore dohotku, potpore ulaganjima ili potpore mladim poljoprivrednicima za pokretanje poslovanja. Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike dobrovoljni je program u okviru izravnih plaćanja kojim se pruža veća potpora dohotku mladim poljoprivrednicima koji su nedavno prvi put osnovali poljoprivredno gospodarstvo i koji imaju pravo na osnovnu potporu dohotku. Potpora se dodjeljuje u obliku godišnjeg plaćanja po prihvatljivom hektaru ili godišnjeg jednokratnog iznosa. (Europska komisija, 2023.).

Kroz sustav mjera i poticaja, mladi poljoprivrednik ima nekoliko različitih definicija. Prema pravilima za intervenciju, dostupnima na službenim stranicama Uprave za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju (2023.) Intervencija 1.1.1. Dodatna potpora dohotku za mlade definira visina potpore, a kako slijedi: minimalni planirani jedinični iznos: 68,34 EUR/ha, maksimalni planirani jedinični iznos: 102,51 EUR/ha, te ukupna alokacija: 7.495.404,74 EUR. (Ruralni razvoj, 2023.).

Osim Dodatne potpore dohotku za mlade poljoprivrednike, ZPP za razdoblje 2023.-2027. obuhvaća još i mjeru pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika te osnivanje ruralnih poduzeća. O.P.G. Mađarević je već na tržištu, stoga je posvećeniji mjeri Dodatne potpore dohotku. Osim navedenoga, mladi poljoprivrednici mogu iskoristiti potporu ulaganjima i

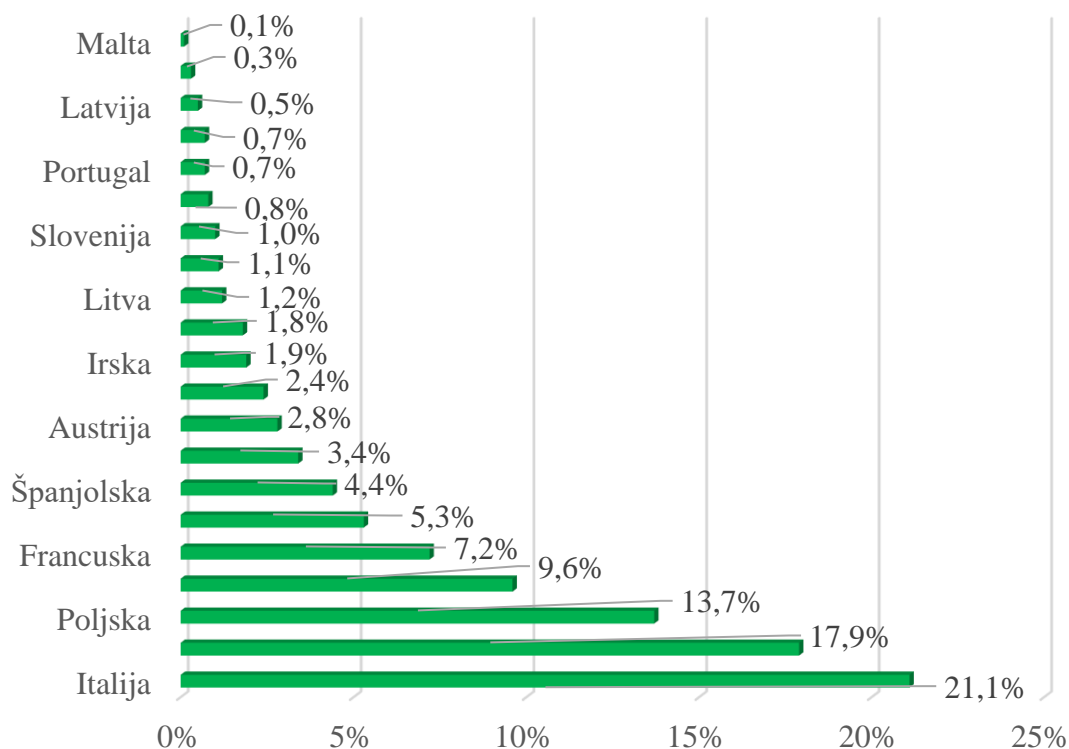
osnovati organizacije proizvođača ili im se pridružiti kako bi poboljšali svoju ekonomsku situaciju i položaj na tržištu. (Europska komisija, 2023.)

Kako bi se jednako moglo pratiti razvoj mladih poljoprivrednika, Europska unija je donijela Uredbu (EU) 2021/2115) kojom se između ostalog definira pojam mladi poljoprivrednik. Prema članku 4. navedene uredbe kojim se donose definicije i uvjeti koje treba utvrditi u strateškim planovima u okviru ZPP-a,

„Mladi poljoprivrednik” utvrđuje se tako da obuhvaća sljedeće:

- a) gornju dobnu granicu koja iznosi između 35 i 40 godina;
- b) uvjete koje poljoprivrednik treba ispuniti da bi bio nositelj poljoprivrednoga gospodarstva;
- c) odgovarajuće osposobljavanje ili potrebne vještine kako su ih utvrdile države članice.

Na sljedećem grafikonu vidljiv je planirani udjel mladih poljoprivrednika koji će koristiti bespovratna sredstva u razdoblju 2023.-2027. godine.

Grafikon 1. Predviđeni udjel mladih korisnika bespovratnih sredstava po državama EU.

Izvor: izrada autora prema https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_hr

Prema predviđanjima vidljivim iz Grafikona 1. moguće je vidjeti kako se samo za Italiju očekuje udjel mladih korisnika veći od 20%, dok je u neposrednoj blizini još i Grčka sa 17,9%. Republika Hrvatska je, između 21 države na osmom mjestu s očekivanih 3,4%. Imajući u vidu kako jedanaest država očekuje postotak mladih poljoprivrednika niži ispod 2%, gdje prednjači Malta s 0,1%, očekivano je ulaganje Europske unije i država članica u poticanje mladih poljoprivrednika na korištenje mjera ruralne politike.

Dostupni statistički podaci nam govore i zašto EU želi ulagati i poticati mlade poljoprivrednike. Osim što značajno brže usvajaju nova znanja, žele dati dodatnu vrijednost postojećim proizvodima, ali i značajan je udio osoba iznad 40 godina na čelu poljoprivrednih gospodarstava. Samo 11% mladih poljoprivrednika ima upravljačku strukturu, dok je samo 3% mladih poljoprivrednica. Zaključuje se kako su poljoprivrednici sve stariji.

Prema navedenih podacima, i uz ranije spomenute mjere, izazovno je mlađu dobnu skupinu animirati za bavljenje poljoprivredom, no EU sve intenzivnije potiče mlade za uključivanje u djelatnosti poljoprivrede. Prema ZPP-u i politika EU, potiče održivost poljoprivrede i proizvodnje hrane ovisi o mladim, motiviranim i kvalitetno osposobljenim ljudima koje privlači život u ruralnim područjima i koji ondje ostaju i osnivaju komercijalno održiva poljoprivredna gospodarstva, EU je također svjesna kako ulaganjem u mlađe generacije, ulaže se u konkurentsku prednost Europe i na taj način pridonosi budućoj sigurnosti opskrbe hranom. Mladi poljoprivrednici većinom su spremni prihvatiti inovacije, promjene i nove tehnologije - Sigurnost opskrbe hranom u Europi (Europska komisija, 2023.).

Postoji niz izazova s kojima se susreću mladi poljoprivrednici, no Europska komisija definira nekoliko glavnih, a to su otežan pristup zemljištu, visoke cijene zemljišta, niska profitabilnost i otežan pristup kreditima, otežan pristup mladih poljoprivrednika s obiteljima osnovnim komunalnim uslugama (vodoopskrba, sanitarne usluge, telekomunikacija, širokopoljasne mreže) i uslugama socijalne potpore: zdravstvena i dugotrajna skrb, obrazovne usluge (Europska komisija, 2023.).

Stoga su stvaranje i razvoj novih održivih gospodarskih djelatnosti u poljoprivrednom sektoru ključni za konkurentnost i dugoročnu održivost poljoprivrednog sektora u EU-u te ruralnih i udaljenih područja. Za mjeru Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike mladi poljoprivrednik mora prvi puta osnovati poljoprivredno gospodarstvo u roku godinu dana, ili ga je već osnovao u proteklih pet godina.

Prema svemu navedemo OPG Mađarević bi mogao konkurirati za potporu iz mjere Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike budući se radi o mladom poljoprivredniku, koji ulaže u stjecanje novih znanja.

4.2. Državne potpore

Nakon prilagodbe zakonskih okvira i ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju između ostalog su preuzeta i pravila o dodjeli potpora. Nacionalno nadležno tijelo za dodjele potpora iz sektora poljoprivrede je Ministarstvo poljoprivrede, dok na europskoj razini Europska komisija nadgleda i kontrolira proces dodjele državnih potpora u svim članicama Europske unije. Članci 107., 108. i 109. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU) su temelj za postavljanje svih pravila vezanih uz dodjelu državnih potpora. Budući se državne potpore financiraju javnim novcem uvedena su stroga pravila s ciljem ne narušavanja tržišnog natjecanja davanjem prednosti primatelju potpore. Stoga pravila definiraju način dodjele, praćenja, kontroliranja, prijavljivanja i možebitnog povrata sredstava. Državne potpore se definiraju i kao stvarni i potencijalni rashodi ili umanjeni prihodi države dodijeljen od davatelja državnih potpora u bilo kojem obliku koji može narušiti ili prijeti narušavanjem tržišta na način da određenog korisnika stavlja u povoljniji položaj u odnosu na druge. (Ministarstvo poljoprivrede, 2023.)

Državne potpore se mogu dodijeliti za gotovo sve grane gospodarstva, uz pojedine iznimke, dok se za poljoprivredu zbog njene specifičnosti definiraju drugačiji kriteriji.

Prema podacima sa službene stranice Ministarstva poljoprivrede Republike Hrvatske (2023.) državne potpore u poljoprivredi se definiraju kao „potpore koje se dodjeljuju za djelatnosti koje se tiču proizvodnje, prerade i trženja poljoprivrednih proizvoda koji ulaze u područje primjene, područja su definirana Ugovorom o funkcioniranju Europske unije.“

Tablica 1. Ukupne potpore i potpore poljoprivredi i ribarstvu za razdoblje od 2018. do 2020. godine

Poljoprivreda i ribarstvo	2018. mln. EUR	2019. mln. EUR	2020. mln. EUR
Ukupne potpore	2.005,80	2.032,30	2.800,90
Potpore bez poljoprivrede i ribarstva	1.174,90	1.131,60	1.781,40
Potpore poljoprivredi i ribarstvu	830,90	900,70	1.019,50
Udio (%) u ukupnim potporama	41,43	44,32	36,40
Udio (%) u BDP-u	1,60	1,66	2,07

Izvor: Ministarstvo financija, Ministarstvo poljoprivrede; podaci obrađeni u Ministarstvu financija, mfin.gov.hr

Iz navedene tablice vidljivo je kako udio potpora u poljoprivredu iz godine u godinu raste, kao i udio u BDP-u. Što nam govori o nastojanjima Europske unije da se poljoprivreda razvija.

5. ZAKLJUČAK

Poduzetništvo u poljoprivredi je pokretač razvitka cjelokupnog gospodarstva, ponajviše zbog toga što je poljoprivreda primarna gospodarska djelatnost koja zadovoljava primarne ljudske potrebe. Kako bi se poljoprivreda nastavila razvijati potrebna je suradnja agrarnog poduzetništva s ostalim granama gospodarstva.

Preradom primarnih poljoprivrednih proizvoda se ostvaruju veće cijene i dodana vrijednost, te je iz tog razloga bitno da poljoprivredna gospodarstva ulažu u prerađivačke pogone. Zbog ograničenosti resursa, ali i koristi trgovanja s proizvodima koji imaju dodanu vrijednost, potrebno je poticati poljoprivrednike da provode aktivnosti dodavanja vrijednosti postojećim proizvodima.

Kako bi se agrarno poduzetništvo i poljoprivreda nastavili razvijati potrebna su znatna financijska sredstva. Stoga su osmišljene različite mjere financiranja istraživanja i razvoja, ulaganja u postojeće i izgradnju novih pogona, nabavku opreme, ulaganja u obrazovanje, promociju i slično. Također, na tržištu postoje i mjere koje se dodjeljuju svim aktivnim poljoprivrednim gospodarstvenicima kako bi se potaknulo njihovo daljnje bavljenje navedenim djelatnostima.

Budući je O.P.G. Mađarević mladi poljoprivrednik već postojeći na tržištu, potencijalni je konkurenti za korištenje mjera pa tako iz mjere Potpore za ulaganje u primarnu poljoprivrednu proizvodnju mogu koristiti financijska sredstva za troškove izgradnja/rekonstrukcija i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih primarnih poljoprivrednih proizvoda, izgradnja ili rekonstrukciju. Dok iz mjere Potpora za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda, a budući u planiranom poslovanju ima u vidu širenje i dogradnje, prihvatljivi su troškova za izgradnji ili rekonstrukciji objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih proizvoda, te nabava strojeva i opreme. Prema svemu navedemo OPG Mađarević bi mogao konkurirati i za potporu iz mjere Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike budući se radi o mladom poljoprivredniku, koji ulaže u stjecanje novih znanja.

Potpore su neophodne kako bi se nastavio kontinuitet proizvodnje, ulaganja i razvoja, te poticalo bavljenje poljoprivredom mladih poljoprivrednika i svih onih koji se žele baviti poljoprivrednom proizvodnjom kao svojom osnovnom djelatnosti.

6. POPIS LITERATURE

1. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju: (APPRRR) <https://www.apprrr.hr/> (19.8.2023.)
2. Consilium, <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/cap-introduction/> (18.9.2023.)
3. Deže, J., Kanisek, J., Ranogajec, Lj., Tolušić, Z., Lončarić, R., Zmaić, K., Tolić, S., Sudarić, T., Kralik, I., Turkalj, D., Kristić, J., Crnčan, A. (2008.): Agroekonomika.. http://www.obz.hr/hr/pdf/poljoprivredni_info_pult/2010/Agroekonomika.pdf
4. Franić R., Marinović M., Zrakić M. (2011.): Utjecaj državnih potpora na vrijednost i samodostatnost poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj, Agronomski fakultet Zagreb
5. Ministarstvo financija Republike Hrvatske (MFRH): <https://mfin.gov.hr/istaknute teme/koncesije-i-drzavne-potpore/drzavne-potpore/455> (18.8.2023.)
6. Ministarstvo financija Republike Hrvatske (MFRH) <https://mfin.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/koncesije-dp/izvjesca/Godi%C5%A1nje%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20dr%C5%BEavnim%20potporama%202020.pdf> (1.9.2023.)
7. Ministarstvo financija Republike Hrvatske: (MFRH) <https://mfin.gov.hr/istaknute teme/koncesije-i-drzavne-potpore/drzavne-potpore/godisnja-izvjesca-o-drzavnim-potporama/464> (24.8.2023.)
8. Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske(MPRH): <https://poljoprivreda.gov.hr> (19.8.2023.)
9. Petrač, B. (2002.): Agrarna ekonomika. Ekonomski fakultet u Osijeku, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Osijek.
10. Program ruralni razvoj: <https://ruralnirazvoj.hr/intervencije/73-10-ulaganja-potpore-za-ulaganja-u-primarnu-poljoprivrednu-proizvodnju/> (19.8.2023.)
11. Program ruralni razvoj: <https://ruralnirazvoj.hr/intervencije/73-10-ulaganja-potpore-za-ulaganja-u-primarnu-poljoprivrednu-proizvodnju/> (19.8.2023.)
12. Program ruralni razvoj: <https://ruralnirazvoj.hr/intervencije/73-10-ulaganja-potpore-za-ulaganja-u-primarnu-poljoprivrednu-proizvodnju/> (19.8.2023.)
13. Strategija poljoprivrede do 2030, (N.N. 26/2022) dostupna na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_03_26_325.html (19.9.2023.)
14. Strukturni fondovi: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/pretpristupni-fondovi-2/>
15. Uredba 2021/2113, dostupna na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32021R2115#d1e2427-1-1> , (17.08.2023.)

16. Zajednička poljoprivredna politika - potpore mladim farmerima, Službena Internet stranice Europske unije: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_hr (3.9.2023.)
17. Zajednička poljoprivredna politika - potpore mladim farmerima, Službena Internet stranice Europske unije: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/income-support-explained_hr (19.8.2023.)
18. Zajednička poljoprivredna politika (ZPP), dostupna na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/cap-introduction/> (19.9.2023.)